

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الحمد لله و الصلاة و السلام على سيدنا و نبينا محمد المصطفى
و على آله أئمة الهدى

به جای «سخن مجله»

شُرْبِ مُدَام

جبریل شادان

ساقی از باده ازین دست به جام اندازد
عارفان را همه در شُرْبِ مُدَام اندازد
(حافظ)

نام امیرالمؤمنین علی - علیه السلام - و مفهوم عدالت، با هم پیوندی ژرف و استوار دارند. به یاد آوردن نام علی - علیه السلام - و در خاطر گذراندن خاطره حکومت علوی، خواه ناخواه ما را به مفهوم ارجمند «عدالت» رهنمون می شود؛ همان عدالت علوی که نه فقط مسلمانان، بلکه غیر مسلمانان نیز شیفته و ثناگوی آنند و در گفتار و نوشتار خویش این شیفتگی را باز می تابانند.

اما افسوس که عدالت علوی هم، مانند دیگر ابعاد وجودی امیر مؤمنان - صلوات الله و سلامه علیه - به روشنی دریافته نشده و معمولاً در حیطه محاسبه دراهم و دنانیر

بیت‌المال کوفه محصور گردیده است.

تردید نمی‌توان داشت که «عدالت اقتصادی» جنبه‌ای مهم و بنیادین از عدالت علوی است؛ و اگر آنان که گشاده و مستانه و لافنده‌وار از آن دم می‌زنند، روزی به اعمال آن ملتزم شوند، چه بسا زیر بار کمرشکن آن از هم فرو ریزند، و بلکه اگر خیالی اعمال آن را در نظر آورند، زهره‌هاشان بر دَرَد!

سخن این جاست که عدالت علوی، تنها در عدالت اقتصادی خلاصه نمی‌شود، و عدالت اقتصادی فقط گوشه‌ای از ابروی دلربای عدالت علوی است.

جوهر عدالت علوی، «اعتدال» است، در همه عرصه‌های حیات؛ چه در عرصه‌های اقتصادی، چه اجتماعی، چه سیاسی، و چه فرهنگی.

هر چند جامعه و اقتصاد بیمار جهان اسلام، به‌ویژه ایران شیعی، سخت تشنه عدالت اقتصادی علوی است، و بی‌گمان تا برخی از اولیای امر در این راه نیم‌کردار قرین دوصد گفته خویش نسازند، بهبودی حاصل نخواهد آمد، نباید بینداری حاجتمندی ما به دیگر سویه‌های عدالت و اعتدال علوی کمتر است.

از جمله، در عرصه فرهنگ و دانش و اندیشه، این نابسامانی نکبت‌بار و نظام فلاکت‌آلودی که بر جامعه علمی و فرهنگی ما حکم می‌راند، تنها با داوری حکمت اعتدالی علوی، روی سامان و عافیت خواهد دید.

کافی است نظری به گرداگرد خود بینکنیم تا دریابیم چه پرده‌ای از جمود و خمود و ایستایی بر خویش تنیده‌ایم و چگونه خود را از تابش پنجره‌های باز و صفای چشمه‌های زلال محروم ساخته‌ایم، و زیر نام تشیع، شعار «حَسْبُنَا كِتَابُ اللَّهِ» می‌دهیم.

امیر مؤمنان - صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ - فرموده است: «خُذِ الْحِكْمَةَ وَكُلَّوْا مِنَ الْمُشْرِكِينَ»^(۱) (حکمت را بیاموز، ولو از مشرکان)؛ آن‌گاه ما با بسنده‌گری و سخنانی

۱- مشکاة الأنوار فی غرر الأخبار، حسن بن فضل بن حسن طبرسی، با ترجمه مهدی هوشمند و عبدالله محمدی، ج ۱: قم، دارالفکر، ص ۲۶۴، ح ۶۹۴.

از سنخ «حسبنا کتاب الله» - که شعار و شاخصه فرهنگی حکومت خلیفه دوم بود - راه شنیدن سخنان تازه و آشنایی با دریافت‌های نو و افق‌های جدید را می‌بندیم و می‌پنداریم این همه از غیرت دینی و حمیت شیعی ماست!

در عهدنامه بیدارگر و سپیده‌گشای مالک اشتر، امیر مؤمنان علی - علیه‌السلام - خطاب به مالک - که از جانب او به فرمانروایی مصر گمارده شده است - می‌نویسد:

«... وَ أَكْثِرْ مُدَارَسَةَ الْعُلَمَاءِ وَ مُنَاقَشَةَ الْحُكَمَاءِ فِي تَثْبِيتِ مَا صَلَّحَ عَلَيْهِ أَمْرُ بِلَادِكَ وَ إِقَامَةِ مَا اسْتَقَامَ بِهِ النَّاسُ قَبْلَكَ...»

(یعنی: ... و با دانشمندان فراوان گفتگو کن و با حکیمان فراوان سخن در میان نه، در آنچه کار شهرهایت را استوار دارد و نظمی را که پیش از تو بر آن بوده‌اند برقرار...)^(۱)

این سفارش، به ظاهر، سفارش ساده‌ای است؛ چیزی است که همه خردمندان عالم و اصحاب اندیشه سیاسی، بدان باور دارند، و همگی، حکومتگران را به ریزی با ارباب حکمت رهنمون می‌شوند.

اما حقیقت آن به همین سادگی نیست و اگر در این سفارش علوی تدبیر کنیم، ای بسا میوه‌های نغز و تر که از شاخه‌های این نهال تأمل برمی‌جوشد و در دامن ما فرو می‌افتد.

در این که امیر مؤمنان - علیه‌السلام - میان صلاح امر بلاد و نظر عالمان محلی پیوند می‌بیند، و در این که به نظم پیشین محل، بها می‌دهد، لطایفی هست که در جای خود کاویدنی است.

آنچه مطمح نظر ماست، کیستی این عالمان و حکیمانی است که امیر مؤمنان - علیه‌السلام - همنشینی و همسخنی با ایشان را به مالک اشتر سفارش می‌کند.

نوشته‌اند که مسلمانان در سال بیست و یکم هجری مصر را فتح کردند؛^(۲) مرگ

۱ - نهج البلاغه، ترجمه دکتر سید جعفر شهیدی، ج ۳، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی، ص ۳۲۹.

۲ - نگر: شذرات الذهب فی أخبار من ذهب، ابن العماد الحنبلی، دارالکتب العلمیه، ۳۲/۱.

مالک را هم در سال سی و هشت هجری گزارش کرده‌اند؛^(۱) پس، اسلام اهل مصر، در زمانی که مالک بدان سرزمین روان شده بوده است، اسلامی جوان بوده؛ کمتر از بیست ساله.

در چنین سرزمینی، به طبع، حکیمان و دانشمندان، نظیر فقیهان و محدثان صحابی و تابعی اهل مدینه و کوفه نیستند؛ مردمانی اند تازه مسلمان که هنوز رگه‌هایی نافذ و رسوباتی ستر از باورهای پیشین خود دارند و سال‌ها خواهد گذشت تا با زیر و زبر آموزش‌های اسلام، به کمال، آشنا و همسو شوند.

با این همه، امیر مؤمنان - علیه السلام - مالک اشتر کارآزموده را که بازوی راست اوست، به بهره‌جویی از حکمت و معرفت ایشان سفارش می‌کند.

پیدا است که حکمت این دانشیان نومسلمان، در نگاه اعتدالی علی - علیه السلام - ارجی دارد، و در ترازوی اسلام محمدی، وزنی.

همین توجه به کارآیی‌ها و سودبخشی‌های حکمت و دانش دیگران بود که تاریخ عصر زرین و شکوفای تمدن اسلامی را رقم زد، و همین بسنده‌گری و ایستایی و بی‌اعتنایی ما به پیرامونمان است که روز به روز بیش از پیش در ورطه عقب‌ماندگی فرو می‌غلطانده‌مان! حال آن که امیر مؤمنان - صلوات الله و سلامه علیه - به ما می‌آموزاند که مرزهای اقلیم اندیشه و دانایی، از مرزهای قومی و طایفگی و گروهی، بسی فراترست، و جهان دانایی، به فراخی جهان پیرامون ماست، بلکه فراخ‌تر.

گویی توفیق و کرامت در میان افکنده‌اند
کس به میدان در نمی‌آید، سواران را چه شد؟
(حافظ)

* * *